

Kütahya Milletvekili Mehmet Somer'in 1936 Yılında Urfa Vilayeti 'ne Dair Hazırladığı Rapor

The Report Prepared by Mehmet Somer, MP of Kutahya Concerning Urfa Province in 1936

Yrd. Doç. Dr. Gülin ÖZTÜRK *

Özet

Kış konferansları için Urfa'ya gönderilen Kütahya milletvekili Mehmet Somer Urfa'daki araştırma ve incelemeleri hakkında bir rapor kaleme almıştır. Bu raporda Urfa'nın sosyal, kültürel, hayvancılık, sağlık, bayındırlık, kaçakçılık, Halkevi ve belediye ile ilgili ayrıntılı olarak hazırladığı raporu 10 Mart 1936 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'ne takdim etmiştir. Bu raporunda yukarıda ifade edilen hususlarla ilgili olarak o dönemdeki mevcut durumu ortaya koymuş ve alınması gereken tedbirlerin neler olması gerektiğini ifade etmiştir. Böylece o dönem Urfa yerel yöneticilerini daha iyi bir yönetim sergilemesi konusunda uyarmıştır. Ayrıca Merkezi idare tarafından da yapılması gerekenleri raporunda maddeler halinde ortaya koymuştur.

Anahtar Sözcükler: Urfa, Mehmet Somer, Rapor, Siyaset, Ekonomi, Tarım, Yol

Abstract

It is a report as a result of the activities prepared by Mehmet Somer, M:P: of Kutahya, sent to Urfa for the occasion of winter conferences to be made in Urfa. In this report Mehmet Somer, the general secretary of CHP and the Member of

* Niğde Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Öğretim Üyesi, gulinozturk51@hotmail.com

Parliament of Kutahya has prepared a general report about the soccial, culturaal, ekonomik, municipality, public works and other matters and submitted to the sec-reterate of CHP on 10 March, 1936, This reports explained all details about Urfa together with the comments of local officials.

Key Words: Urfa, Mehmet Somer, Report, Politics, Economy, Agriculture, Ro-ads,

Giriş

Kütahya Milletvekili Mehmet Somer¹ 15 Şubat 1936 tarihinde Ankara'dan hareket etmiş ve 19 Şubat günü sabahı Urfa'ya varmıştır. O gün belediye sinemasında ve bir gün sonrada halk evinde “İstiklal ve İnkılâp” konularında iki konferans vermiştir. Bu konferansları dinleme fırsatı bulamayan halk ile orta mektep son sınıf öğrencilerinin müracaatları üzerine 21 Şubat'ta belediye sinemasında bu konferanslar tekrar edilmiştir.

Mehmet Somer, Halkevlerinin açılış yıldönümü olan 23 Şubat 1936 tarihindeki toplantıya da katıldıktan sonra, Urfa'daki incelemelerini tamamlayarak 25 Şubat günü buradan ayrılmıştır.

Urfa Vilayetinde yaptığı incelemelere ait tanzim ettiği raporunu da CHP Genel Sekreterliği'ne takdim etmiştir.

Takdim edilen bu raporda Mehmet Somer, ülkenin her tarafının kısa sürede çağdaş ve

Avrupalı bir görünüme kavuşmaya çalıştığını, ancak ülkenin diğer yörelerinde kat edilen safhaya gelemediklerini gözlemlemiştir. Bölge ahalisinin Türk, Arap ve Kürt üç unsurdan meydana geldiğini belirtmiştir. Mehmet Somer raporunda Urfa Vilayetindeki mevcut durumlarla ilgili tespitlerini ise aşağıda belirtildiği gibi başlıklar halinde ortaya koymuştur².

Sosyal Durum

¹ Mehmet Somer 1882 yılında Selanik'te doğmuştur. Baba adı İbrahim, anne adı Sıdıka'dır. İyi bir eğitim gören Mehmet Bey, çeşitli memurluklarda görev almıştır. Bunlar Ulumu Umumiye Selanik Merkezinde memur, İstanbul ve yöresi Başmüdürü, Kasımpaşa Tuz Ambarı ve Merkez Mühime Müdürü, Foça Müdürü, Ankara Ulum Umumiye Başmüdürü ve Baş Müfettişi, Varidat-ı Mahsusa Genel Müdür Vekili, Tuz İnhisarı Müdürü ile İskan Genel Müdürlüğü'dür. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin IV. Dönem ara seçimlerinde Kütahya'dan milletvekili seçilmiş bu görevini V. Dönem de de devam ettirmiştir. Evli ve 5 çocuk babası olan Mehmet Somer 4 Nisan 1950 yılında vefat etmiştir. (TBMM Albümü, 1920-2010, 1. Cilt 1920-1950, Ankara 2010, s.275).

² BCA, 490.1013.909.2.

Vilayette yaşayan Arapların çok uysal ve cana yakın olduğunu ve birbiri ile ilişkilerini Arapça sürdürdüklerini, dağlık bölgelerde yaşayan Kürtlerin sert mizaçlı olduklarını ve Birecik'te yaşayan ahalinin ise Türkçe konuştuğunu raporunda belirtmektedir.

Urfa vilayetinde özellikle köylerde yaşam tarzının çok iptidai olduğunu; köylerde, sanat namına hiçbir şeyin bulunmadığını, ahalinin toprak evlerde yaşadığını ve bu nedenle sağlık durumlarının hiç iyi olmadığını ifade etmektedir.

Vilayet genelindeki nüfus yoğunluğunun araziye nispetle çok az olmasından dolayı, Urfa Vilayetine Bulgaristan ve Romanya'dan göçmen getirilerek yerleştirilmesini, getirilecek olanlar arasından da, yerel köylüler için faydalı olabilecek arabacı, semerci, duvarcı, kiremitçi gibi sanatkâr kesiminden kişilerin özellikle seçilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Urfa'ya gelecek olan bu sanatkâr göçmenler vasıtasıyla taşıma arabalarının yapılacağı ve bu arabalarla köylünün mahsulünün kolayca taşınmasının sağlanacağı ileri sürülmüştür. Çünkü Urfa ve civarında nakliyatın semersiz hayvanlarla yapılması sebebiyle, güç ve pahalı olmakta ve bu da halkı zor durumda bırakmaktaydı. Bu amaçla yerel halk arasında semer yapacak sanatkârlara ihtiyaç bulunmaktaydı. Somer, "kiremit girmeyen yere medeniyet çok güç girer" düşüncesinde olduğundan buralara yerleştirilecek göçmenler arasında mutlaka kiremit yapma ve döşmeden anlayan sanatkâr ve ustaların olması gerektiği kanaatindeydi. Böylece gerek şehir, gerekse köylerdeki insanların damlarda yaşamaktan vazgeçerek hanelerinin içinde hayatlarını sürdürmelerini sağlayacağını düşünmektedir.

Zirai Durum

Mehmet Somer, köylünün ilkel bir tarzda ziraatla uğraştığı için emeğinin karşılığını alamadığını ve çok verimli olan Urfa topraklarından yeteri kadar istifade edilemediğini belirtmektedir. Yetiştirilen buğdayın bir kısmının dış pazarlarda, bir kısmının da iç pazarlarda satılmakta olduğunu, böylece bu vilayete önemli miktarda para girişi sağlandığını söylemiştir.

Fransızlar, işgali altında bulunan Urfa'ya sınır Suriye topraklarındaki tüccarların buğdaylarının sevkiyatına öncelik vermekteydiler. Bu nedenle Urfa'daki tüccarlar buğdaylarının nakli hususunda vagon temin edememekteydiler. Vagonları Fransızlardan temin etmeleri halinde de onlar peşin para istemekteydiler. Yine sevk için istasyona getirilen buğdayların sundurma olmadığından açıkta bekletildiği ve yağmur yağdığı zaman ıslandığı bildirilmiştir. Yağmura maruz kalan buğdayların bazısının tamamen, bazısının da kısmen çürüdüğünü, bizzat gördüğünü raporunda belirtmiştir. Halkın hiç değilse bu çeşit basit usullerle zarardan korunması ve acilen bir sundurmanın yapılmasının gerektiği, Urfa'daki yerel tüccara hiç olmazsa vagon temin etme konusunda kolaylık gösterilmesi ve yardımcı olunmasını, merkezi hükümete tavsiye etmiştir.

İlkel ve gelişmemiş bir halde bulunan ziraatın çağdaş ve teknolojik usuller daire-sinde yapılmasını, eğer bu şekilde yapılırsa, topraktan alınan verimin çok daha fazla artacağı düşünülmüş ve bu uğurda gerekli tedbirlerin alınması teşvik edilmiştir. Ayrıca çiftçilere ucuz pulluk tedarik etmek için Ziraat Bankası'ndan köylüye ucuz kredi verme yollarının araştırılmasını teklif etmiştir.

Nakliye vasıtasının az olması ve güç temin edilmesi yüzünden, buğday yetiştiren fakir köylüler mahsullerini yok bahasına fırsatçılara vermekte ve hali vakti iyi olanlar ise ziraat bankasına satmaktaydılar. Bu nedenle ziraat bankasının buğday alımını erken ve doğrudan doğruya köylüden yapması hususuna çok önem verilmesi üzerinde durulmuştur.

Buğday, arpa ve burçak gibi aynı dönemde yetişen ürünlerin ekimi yapılmaktaydı. Kuraklık zamanlarında tek tip ekim yapan çiftçilerin geçimlerini sağlamada çok zorluk çekiyorlardı. Zaman zaman da kıtlık tehlikesi ile karşı karşıya kalıyorlardı. Halbuki bölgenin toprağı verimli olduğundan farklı mevsimlerde değişik ürünler yetiştirmeye uygundu. Bu düşünce ile turfandacılık, pamukçuluk, reçinecilik, ve bağcılık gibi uğraşlarla değişik ürünlerin yetiştirilmesinin Urfa vilayetindeki köylünün hem ekonomik durumunu düzeltereği hem de ürün çeşitliliği sağlaması yüzünden yerel halkın herhangi bir kıtlık ve açlık gibi tehlikelerle karşılaşmasının önüne geçeceğı ve bunun bir sigorta görevi göreceğı ileri sürülmüştür.

Urfa Valisi Nizamettin Bey, toprağın turfandacılık için müsait olduğunu halka göstermek amacıyla, örnek bir bahçe kurmuş, ancak kendisinin Çanakkale'ye tayini üzerine, daha sonra hiç kimse bu örnek bahçe ile ilgilenmediğinden kuruyup harabeye dönmüştür. Bu cümleden olarak turfandacılık, pamukçuluk, bağcılık ve reçinecilik gibi farklı ürünlerin yetiştirilmesi ve geliştirilmesi amacına yönelik olarak köylünün eğitilmesi ve bilgilendirilmesinin bir zaruret olduğu vurgulanmıştır.

İklimi ve toprağı hemen her tür tahıl ve meyvenin yetiştirilmesi için çok müsait olan Urfa Vilayetinde özellikle ülkenin ihtiyacı olan reçine yağı üretiminin yapılması teşvik edilmiştir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için Milli Müdafaa ve Bayındırlık Vekâletlerinin yıllık ne oranda bu yağa ihtiyaç duydukları ve arzu edilen yağın kalitesini bildirmeleri istenmiştir. Böylece Urfa İlinin ekonomik olarak kalındırılabilceğı düşünülmüştür.

Eğitim ve Kültür Durumu

Urfa Vilayetinin genel nüfusu 114.454 kadın ve 114.747 erkek nüfustan ibarettir. Bu nüfustan okullara devam eden öğrenci oranı kızlarda %0,52 iken, erkeklerde bu oran %2,62' dir. Genel toplam nüfusa göre oranı ise %1,7' dir.

Urfa, Suriye sınırında bulunmaktadır. Suriye tarafında okullaşma ve çocukların okullara gitme oranı Urfa' dakinine göre çok yüksek bir durumda idi. Bu nedenle sınırın bu tarafındaki halk Suriye tarafındakine gıpta ile bakmaktaydılar. Kendi çocuklarının da Suriye' dekiler gibi iyi bir eğitim almalarını istemektedirler. Bu

nedenle vatandaşların eğitim ihtiyacını karşılanmasını ve halkın diğer tarafa imrenerek bakmasının önüne geçilmesini talep etmiştir. Kısaca Urfa Vilayetinde eğitim konusunda diğer yerlere göre daha fazla ağırlık verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Urfa'nın Suriye sınırına Fransızlar tarafından yoğun olarak Süryani ve Ermeniler yerleştirilmiştir. Bunlara çok iyi bir eğitim sağlanmaktadır. Bu da bu tarafta gıpta ile takip edilmektedir. Suriye tarafında açılan okullar ve kurulan yeni köylerin gelişmiş durumunun, Urfa köylerinde üzüntüye neden olduğu ileri sürülmüştür.

Urfa vilayetindeki okullaşmanın okuma çağında bulunan çocukların ihtiyacına cevap verecek seviyede olmadığını belirtmiştir. Vilayet merkezine bağlı 289 köyde sadece bir okul varken, bütün Urfa vilayetine bağlı 1504 köyde ise toplam 30 okulun mevcut olduğu, büyük bir üzüntüyle kaydedilmiştir. Kız öğrencilerin sayısının çok az olduğu, Urfa merkez ilçedeki ortaokulda toplam 19 kızın okuduğu, bunun da sadece ikisinin Urfalı olduğu bildirilmiştir. Vilayet merkezindeki ortaokulda bile okuyan öğrencilerin neredeyse tamamının erkek çocuklardan oluştuğu, kız çocuklarının hemen hiç okutulmadığı belirtilmiştir. Bu sıkıntının halledilmesi için Urfa'da acilen bir kız ortaokulunun açılmasına ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir.

Yakacak Durumu

Urfa'da yakacak meselesinin üzerinde durulması gereken önemli işlerden biri olduğu, çevrede ormanın az olması sebebiyle odun fiyatının çok yükselmekte olduğu belirtilmiştir. 1936 yılında bir kilo odunun dört kuruşa satılması nedeniyle, halkın meyve ağaçlarını bile kesmeye başladığı belirtilmiştir. Bu durumun gelecek için çok zararlı ve tehlikeli olabileceği vurgulanmıştır.

Ağaç yetiştirilmesi için çok çaba sarf edildiği, bu maksatla belediye tarafından bir fidanlık kurulduğu, buradan alınarak yetiştirilecek ağaçlardan bir taraftan yakacak ihtiyacı karşılanırken, diğer taraftan da meyve ihtiyaçlarının karşılanabileceği ifade edilmiştir. Ancak kısa bir zaman için bu ağaçlardan yakacak elde etmenin mümkün olmaması sebebiyle, Urfa vilayetine maden kömürü getirilerek yakacak ihtiyacının karşılanmasının uygun olacağı beyan edilmiştir. Maden kömürüne halkın rağbet etmesi içinde fiyatının ucuz olmasının şart olduğu belirtmiştir. Bu suretle yeniden yetiştirilmesi tasavvur olunan ağaç ve ormanların gelecek nesillere miras kalmasının mümkün olabileceği, yoksa bugünkü vaziyet devam ettiği takdirde pek yakın bir zamanda Urfa vilayeti hudutları içinde dikili bir ağaç bile kalmayacağı ve halkın yakacak yüzünden çok zor durma düşebileceği ileri sürülmüştür.

Hayvancılık

Urfa ilinde yetiştirilen mahsulün nakil vasıtalarının azlığı, pahalılığı ve aynı zamanda ihracat için vagon temininde çekilen güçlükler nedeniyle, köylüyü ziraatı

terk ederek hayvancılığı seçmeye mecbur bırakmıştır. Arazi müsait olduğundan çiftçiler bilgisiz dahi olsa yetiştirilen hayvanlardan büyük faydalar temin edilmekteydi.

Vilayet hudutları içinde bulunan meralardan Viranşehir-Karacadağ havalisinde oldukça geniş tabii çayırlar yetişmekteydi. Suriye gibi çok istekli bir pazarın da hemen yakında bulunması, Urfa'da hayvancılığın gelişmesine çok hizmet edeceği düşünülmüştür.

Yapılan sayımlara göre Urfa vilayetinde 221.971 koyun, 136.515 keçi, 65 manda, 18.494 inek, 24.070 öküz, 2.507 kısrak, 468 aygır, 12.820 eşek, 77 katır, 6.521 deve olduğu tespit edilmiştir. Bu miktara kanunca sayıma dahil olmayan ve saklanan hayvanlar da ilave edilirse yekûnun yukarıdaki rakamların yarısı kadar daha artışının şüphesiz olduğu ifade edilmiştir.

Vilayet ekonomisinin en önemli gelir kaynağı, koyunlardan sağlanmaktadır. Bunların yün, yağ ve etinden her yıl yüzbinlerce lira gelir elde edilmektedir. Gerek Türkiye, gerekse yabancı pazarlardan Urfa'ya gelen iyi beslenmiş bir koyundan yaklaşık kırk kilo et ve on sekiz kilo kuyruk yağ alınabileceği öne sürülmüştür.

Vilayette üç cins koyun olduğunu; bunlardan birincisinin akkaraman, ki buna kürdi de denmekteydi. İkincisi Arap, üçüncüsü kürdi ve Arap melezi olduğu bildirilmiştir. Bunların merinos ırkı ile melezleştirilmesinde fayda olacağını belirtmektedir. Koyunculuktan azami istifade için yetiştirme usullerinin fennileştirilmesi, yağcılık, peynircilik ve kaşarcılığın gelişmesi için tedbirler alınması istenmiştir.

Geçen yıl Viranşehir'de kurulan bir kaşarcılık şirketinin hayvan yetiştiricileri için çok faydalı olduğu ileri sürülmüştür. Bu şirketin geliştirilmesi ve güçlendirilmesinin yerel hayvancılığa çok büyük katkılar sağlayacağı belirtilmiştir. Hatta bu şirketten başka birkaç şirketin daha kurulmasının yerel ekonomiye büyük bir ivme kazandıracığı öne sürülmüştür. Hayvanlardan alınacak süttten fenni usullerle yağ ve peynir elde edilmesinin teşvik edilmesinin bir zaruret olduğu düşünülmüştür.

Mevcut kıl keçilerden istifade edilmekte ise de bunların neslinin ıslahı suretiyle elde edilen faydanın arttırılmasının zaruri olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Urfa ilinde bulunan sığır cinsi hayvanlarında mutlak surette ıslah edilmesi için gerekli tedbirlerin alınması hususunun büyük önem taşıdığı ifade edilmiştir.

Geo-politik bakımdan çok önemli bir mevkiye bulunan Urfa ilindeki atlar, dünyada meşhur olan Arap atlarının üç iyi kaynağından birini teşkil ettiği ifade edilmiştir. Ancak Urfa ve çevresindeki halk, şimdiye kadar, gelişigüzel ve dedelerden kalma usullerle at yetiştirmişlerdir. Birinci Dünya harbinde Urfa'da yetişen bu atların neslinin bitme derecesine kadar telef oldukları, bunun da Arap atı familiesinin bozulmasına neden olabileceği belirtilmiştir. Hükümetin de asil ve uzun boylu Urfa atlarının neslinin iyileştirmek için büyük gayret sarf ettiği bilinse bile, bu gayretin daha da artırılmasının gerektiği ifade edilmiştir. Arap atlarının usul ve fen dairesinde yetiştirilmesi için her yıl sergiler düzenlendiği ve koşular tertip

edildiği bildirilmiştir. Arap atlarının soylarının muhafazası işine yerel yetkililer tarafından da çok önem verildiği raporda not edilmiştir.

Bu durumun böyle devam etmesi halinde Urfa Arap atlarının kan, güzellik ve yükseklik itibari ile 30-40 yıl sonra birinci sınıf atlar arasında sayılacağı için, bu konudayetkililerin yaptığı çalışmaların takdir edildiği vurgulanmıştır. Urfa Arap atlarının en önemli cinslerinin, Birecik ile Diyarbakır yolunun güney kısımlarında yetişenler olduğu ifade edilmiştir.

Urfa'da Arap atlarının birçok familyası varsa da, bunların hepsinin birbirine karıştırılması sebebiyle özellikle tek bir familyaya mensup Arap atı bulunmadığı beyan edilmiştir. Viranşehir ve çevresinde "şeklavi", diğer kazalarda "hamdani" cinsi damızlıkların önemli olduğunun görüldüğü, raporda yer almıştır.

İl Özel İdaresi'nce tertip edilen at yarışlarının iki seneden beri terk edildiğinin yapılan araştırma sonunda görüldüğü, bu yarışların devam ettirilmesinin Urfa'da halk arasında at sevgisi ve kültürünün yerleştirilmesi ve var olanların güçlendirilmesi için bir gereklilik olduğu ifade edilmiştir.

Sıhhi Durum

Evler kiremitsiz ve korunaksız bir durumdadır. Bunun dışında evler rutubetlidir. Bu da yaşayanlar için çok sağlıklı değildir. Bu tür evlerde yaşayan halkın önemli bir kısmında romatizmal hastalıklara tesadüf edildiği doktorlar tarafından belirtilmiştir. Ayrıca bu evlerde su kullanımının da çok yaygın olmaması sebebiyle zaman zaman verem hastalığı taşıyan vakalarla karşılaşıldığı ve bu vaka sayılarının da her geçen gün arttığı sağlık görevlileri tarafından iddia edilmiştir.

Bu tehlikeli durumun önüne geçilmesi için hiç olmazsa bundan sonra inşa edilecek evlerin üzerlerinin kiremitle örtülmesi ve sıhhi şartlara haiz olmayan evlerin yapılmasına izin verilmemesi konusu teşvik edilmiştir. Bayındırlık ve belediye teşkilatlarının bu konuda çok gayret sarfetmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Urfa ilinde trahom hastalık vakalarının olduğu, bu hastalıkla mücadele için gerekli sağlık teşkilatının organize edildiği raporda belirtmiştir. Urfa ilinde sıtma hastalığı yok denecek kadar az bir durumdadır. Urfa şehri çevresindeki bazı yerlerle şehir merkezinde pek az sıtma vardır. Hükümet ve belediyenin bunları da yok etmek için biraz daha gayret etmesi tavsiye edilmiştir.

Zührevi hastalıklara Urfa ilinde az rastlandığı, bu hastalıkların zararı ve bulaşma yolları ile korunma çareleri hakkında halkı yetiştirmek üzere Halkevi Başkanı Operatör Dr. Muzaffer Bey'in çok gayret gösterdiği raporda yazılmıştır. Çok iyi durumda olan memleket hastanesinin sıhhiye heyetinin halkın sağlığı ile pek yakından alakadar olduğu belirtilmiştir. Ancak belediye doktorunun meclisi umumi azasından ve çok önemli arazisi olan bir çiftçi olduğunu, bu nedenle hususi işlerinin fazlalığından doktorluk vazifesini ihmal ettiği belirtilerek buraya bir belediye doktorunun gönderilmesi gerektiğini vurgulanmıştır.

Urfa'da Ermeni asıllı Nakkaş Hanım namında bir ermeni kadının halkın itimadını suistimal ederek göz ve çocuk hastalıklarını tedavi etmeye yeltendiği gibi ebelik de yapmakta olduğu, doktorlar tarafından şikayet edilmiştir. Bu kişinin birçok ölümlere sebebiyet verdiği, ancak halkın bu kadın lehine mahkemede ifade vermeleri sebebiyle mahkum etmek mümkün olmamıştır. Bu hususta vali ile görüşüldüğünü, kadının Urfa'dan uzaklaştırılması veyahut sağlıkla alakalı işlerle uğraşmamasının temini için kati tedbir alınması gerektiği hususu üzerinde durulmuştur.

Bayındırlık Durumu

Mehmet Somer, raporunda Urfa vilayetinde bayındırlık işlerinin çok geri kaldığını belirtmiştir. 53 kilometreden ibaret olan Akçakale istasyonu ile Urfa arasındaki yolun da mühim bir kısmının senelerden beri bozuk olduğu ve halen tamir edilmediği ve bunun bir an önce tamir edilmesi için merkezi ve yerel hükümetin gerekli tedbirleri alması tavsiye edilmiştir. Yine Urfa ile tüm kazaları arasındaki yolların düzgün olmadığı belirtilmiştir. Bilhassa kış mevsiminde yollar kapanmakta ve ulaşım kesilmektedir. Her ne kadar vali vekili bu hususta önemle çalışmalar yapacağına dair sözler vermiş olsa da, İçişleri ve Bayındırlık Bakanlıklarının da Urfa'ya ayrı bir önem vermeleri gerektiği söylenmiştir.

Kaçakçılık

Şeker fiyatlarının düşürülmesinden dolayı, şeker kaçakçılığının önemli oranda azaldığı, ilgililer tarafından söylenmektedir. Urfa'da bir şeker deposu tesis edilir, fabrika fiyatına yalnız nakliye masrafı ilave edilmek suretiyle ucuz şeker satılırsa, pek az olan şeker kaçakçılığının tamamının önüne geçilebileceği ileri sürülmüştür. Tütün ve sigaraların Suriye'de üretilenlerden daha kalite ve ucuz olduğundan ülkenin bu tarafında memleket aleyhine kaçakçılık bulunmaktadır. Bilakis Türk ürünleri Suriye'ye gönderilmektedir.

Bu havalide halen en önemli kaçakçılık ürünleri pamuklu, yünlü ve az miktarda ipekli mamulât üzerinedir. Bu kaçakçılığın artmasına sebep olan neden de, tutulan ve mahallinde depo edilen kaçak eşyanın yine mahallinde kaçak damgası ile satılmasıdır.

Huduttan kaçak olarak en çok Amerikan bezi gelmekte olduğu, ilgililer tarafından söylenmektedir. Bunun önüne geçilmesi için bu bezlerin gümrük tarafından halka satılmayarak askere çamaşır olarak dikilerek verilmesi veya hükümetin eliyle bizzat imha edilmesi gerekli görülmüştür. Esasen o zaman tatbik edilmekte olan usulün yani kaçak eşyanın mahallinde satılması durumunun aklen ve mantıken zararlı olduğunun da çok açık olduğu iddia edilmiştir.

Halkevi

Halkevi, ülke genelinde olduğu gibi, Urfa'nın her tarafında da önemli bir kurum olarak kendini göstermekte ve Urfa'nın bütün ihtiyaçlarına cevap vermek üzere gayret sarf etmektedir. Bu tarihteki Halkevi Başkanı Dr. Muzaffer olup çok önemli faaliyetler yürüttüğü ve bunların da halk tarafından takdir edildiği belirtilmektedir.

Halkevinin en mühim işlerinden biri de Urfa'da Türkçe konuşulmasını temin ve teşvik etmek olduğu belirtilmiş ve bu konuda da gereken tedbirlerin alındığı ve hatta faaliyete geçirildiği bildirilmiştir.

Halkın giyinme tarzının diğer yörelere göre pek feci olduğu ifade edilmiştir. Raporun baş tarafında belirtildiği gibi halkın büyük bir kısmının entarilerle gezdiği, bunun da önüne geçilmesi için halkevinin çok gayret göstermesi gerektiği tavsiye edilmiştir.

Halkevi, pek sönük bir halde bulunan Urfa sosyal hayatını kısmen canlandırmıştır. Bu maksatla sene-i devriyesi dolayısıyla 23 Şubatta gençler "Atilla" isimli bir piyes organize etmişler ve bunu da halk çok büyük bir coşku ile alkışlamıştır.

Halkevi Başkanı Dr. Muzaffer Bey halkevinde mükemmel bir bando kurmak suretiyle memleketin ve Urfa'nın önemli marş ve şarkılarını dillendirmişlerdir.

Halkevi, neşriyat sahasında da bazı işler yapmak için İl Özel İdaresi'ne ait olan ve atıl vaziyette bulunan matbaanın halkevine devrini talep etmiştir. Devir gerçekleştikten sonra, halkı aydınlatmaya yönelik yayınların basılacağı beyan edilmiştir.

Halkevinin bütçesinin, hususi muhasebeden tahsis edilen 2000 ve belediyeden verilen 1000 lira olmak üzere toplam 3000 lira olduğu ifade edilmiştir. Bu kadar az bir bütçe ile Urfa'nın bütün ihtiyaçlarının karşılanmasının mümkün olmayacağı ileri sürülmüştür. Hususi muhasebe idaresinden 3000 ve belediyeden de 2000 lira verilmek suretiyle bütçenin beş bin liraya çıkarılmasının lazım geldiği raporu tanzim eden Mehmet Somer tarafından talep edilmiştir.

Sosyal, zirai hatta Urfa vilayeti için siyasi vazifeleri bulunan halkevinin bütün bu branşlarda ufak bir bütçeyle bile başarılı çalışmalar yapmakta olduğu bizzat yazar Mehmet Somer tarafından müşahede edilmiştir. Halkevi bütçesinin bir miktar daha arttırılmasının Urfa ve çevresinde çok daha önemli işlerin yapılmasına vesile olacağı kanaatini öne sürmüş bu bütçenin artırılması konusunda ısrarcı olmuştur.

Belediye

Urfa Belediye Başkanı'nın memleketin ileri gelenlerinden biri olduğu ve iyi tahsil aldığı gözlemlenmiştir. Bu kişi belediye gelirini artırmış, şehre elektrik getirmiş, içilecek su tedarik etme konusunda pek başarılı olamamıştır. Suyu temiz değildir. Büyük bir bina içinde belediye dairesi, otel ve bir sinema bulunmaktadır. Bu da mahalli ihtiyaca yeterlidir. Burada haftanın belirli günlerinde halka bedava zirai

ve sıhhi filmler gösterilmektedir. Böylece halkın zirai bilgi ve görgülerinin artırılması, hastalıkların bulaşma ve bunlardan korunma tedbirlerinin öğretilmesine çalışılmaktadır.

SONUÇ

Kütahya milletvekili ve aynı zamanda CHP Genel Sekreteri olan Mehmet Somer, 1936 yılının Şubat ayı içerisinde Urfa vilayetini ziyaret etmiştir. Ziyaret sebebi halkevinde “İstiklal ve İnkılap” konularında konferans vermektir. 19-25 Şubat tarihleri arasında Urfa da kalmış ve bir dizi inceleme ve araştırmalar da bulunmuştur. Bu incelemeleri sonucunda Urfa vilayetinin sosya-kültürel ve ekonomi gibi birçok husustaki tespitlerini bir rapor haline getirmiş ve CHP Genel Sekreterliği'ne takdim etmiştir. Bu rapor incelendiğinde Urfa'nın 1936 yılına ait genel görünümünü detaylı ve çarpıcı bir biçimde anlatılmıştır. Urfa'nın zengin bir kültüre sahip olduğunu belirtmiştir. Ancak şehrin iktisadi vaziyetinin iyi olmadığını köylülerin ilkel bir biçimde tarımla uğraştıkları için emeklerinin karşılığını alamadıklarını ifade etmiştir. Buna karşılık Urfa'ya sınır olan Suriye tarafının eğitim ve tarım bakımından daha iyi olduğunu belirtmiştir. Urfa vilayetinin tarım ve ekonomisinin geliştirilmesi için değişik ürünlerin yetiştirilmesi gerekli olduğu üzerinde durulmuştur. Eğitim durumunu ifade ederken de okullaşma oranının çok düşük olduğunu öğrenci sayısının ise de çok az olduğunu belirtmiştir. Hayvancılıkla ilgili olarak yaptığı tespitlerde ise koyunun önemli bir gelir kaynağı olduğunu kıl keçisi ve sığırların ıslah edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Urfa ilinde at yetiştiriciliğinin yapıldığını belirtmiştir. Sıhhi durum ile ilgili olarak ise evlerin kiremitsiz olduğundan dolayı rutubet tuttıklarını bunun da sağlık sorunlarına neden olduğunu vurgulamıştır. Bayındırlık durumunun iyi durumda olmadığını az da olsa kaçakçılık yapıldığını ifade etmiştir. Halkevinin ise önemli faaliyetlerde bulunduğunu sosyal, ekonomik ve diğer alanlar da çok az bir bütçe ile önemli çalışmalar yaptığını belirtmiştir. Belediye Başkanının yapmış olduğu çalışmalar ile başarılı olduğu da raporda ifade edilmiştir.

Kaynakça

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, 490.1013.909.2

TBMM Albümü, 1920-2010, 1. Cilt 1920-1950, Ankara 2010, s.275

Ek 1: Mehmet Somer (Kütahya Milletvekili)

